

İDÂDİNİN SON YILLARINDAN LİSEYE: KARESİ SULTÂNİSİ (1913-1923) ^[*]

Mustafa Murat ÖNTÜĞ ^[**]

Kamil UYGUN ^[***]

ÖZ

Türk eğitim tarihi ile ilgili birçok çalışma yapılmış fakat bu çalışmaların çoğunun umûmî nitelikte olduğu, bilhassa ortaöğretim hususunda münferit ve müstakil konuların azlığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Karesi İdâdîsi'nin son yılları ve Karesi Sultânîsi'nin açılışı, idarî heyeti, öğretmen kadrosu ve diğer personeli ile eğitim-öğretim durumları ve öğrenci istatistikleri tarihi gelişim süreci içinde irdelenmeye çalışıldı. Karesi İdâdîsi, 23 Şubat 1886 (11 Şubat 1301) tarihinde Düyun-u Umûmiye binası yanında Celalzâde Hanı içinde nehârî olarak kuruldu ve ilk açılan nehârî idâdîlerdendir. 1895-1896 (R.1311) yılında idâdî öğretimi için yapılan yeni binaya taşınana kadar doğal afetler ve çeşitli sebeplerle bir çok binada hizmet vermiştir. Balkan Savaşları'ndan sonra kaybedilen topraklardaki vilayet sultânîleri Anadolu'daki başka vilayetlere taşınması kararlaştırıldı. Selanik Sultânîsi'nin 1912-13 (R.1328) yılı sonlarında Karesi İdâdîsi binasına nakledilmesi düşünüldünc Karesi İdâdîsi Edremit'e taşındı. Selanik'teki sultânî Balıkesir'e getirilerek 1912-1913 ders yılından itibaren Karesi Sultânîsi olarak öğrenim vermeye başlamıştır. 1919-1920 ders yılına kadar leyli, lise adını aldığı 1923 yılına kadar nehârî olarak eğitim-öğretim yapıldı. Eğitim-öğretim yanında ülke savunmasına özellikle Çanakkale Savaşı'na katkıda bulunmuştur. Mezunlardan ve öğrencilerden 90 kişi savaşa katılıp 87'si savaşlarda şehit olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Karesi, İdâdî, Sultânî, Eğitim, Öğretim.

[*] Bu makale, 2006 yılında yapılan *Karesi İdâdîsi ve Sultânîsi* başlıklı yüksek lisans tezine dayalı arşiv belgeleri eklenerek oluşturulmuştur.

[**] Doç Dr., Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

[***] Dr., Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

From Recent Years Of Secondary School To High School: Karesi High School (1913-1923)

ABSTRACT

A plethora of research studies have been conducted with respect to Turkish Education History. However, it is striking that the majority of these research studies are of general quality and that there are very few number of separate and independent subjects concerning secondary education. In this study, recent years of Karesi Secondary School and the opening of Karesi High School, administrative board, teaching staff, other staff as well as educational facilities and student statistics have been tried to be investigated within the framework of historical development. Karesi Secondary School was founded on February 23, 1886 (February 11, 1301) next to Ottoman Public Debt Administration building in Celalzâde Inn as a day school and it is one of the firstly opened secondary schools. Karesi Secondary School served in a number of buildings between 1895-1896 (R. 1311) due to natural disasters and various reasons until it has moved to its new building. City high schools located in the lands lost after Balkan Wars were decided to be moved to other cities in Anatolia. Karesi Secondary School moved to Edremit because of thinking of shifting Selanik High School to Karesi Secondary School Building at the end of the year 1912-13 (R. 1328). The high school in Selanik moved to Balıkesir and it commenced to offer education as a Karesi High School in the 1912-1913 Academic Year. Karesi High School offered education as a boarding school until 1912-1920 Academic Year and it offered education as a day school until 1923 when it began to be named as a high school. Besides delivering education to students, it made a remarkable contribution to defending the country, especially in Dardanelles War. 90 people consisting of graduates and students joined the war and 87 of these people lost their lives in the war and they became martyrs.

Keywords: Karesi, secondary school, high school, education, teaching

1. GİRİŞ

XIX. yüzyılın ortalarına kadar açılan Batı tarzı okullar tamamen askerî gereksinimleri gidermeye yönelikti. Osmanlı genel eğitim sisteminde ilk değişimler, 1837’de islahat hareketlerinin gerektirdiği yeni düzenlemeleri hazırlamak üzere kurulan *Meclis-i Ahkâm-ı Adliye* ve 1938’de açılan *Meclis-i Umur-u Nafia* kurumlarının girişimleri ile başlamış oldu (İhsanoğlu ve Ayduz, 2002: 889).

Batı’ya ayak uydurmak için modern askerî okullar açan Osmanlı Devleti, bu askerî okullara öğrenci yetiştirmek için ortaöğretim kurumlarına gereksinim duymaya başladı. Bilhassa, sıbyan mektepleriyle askerî okullar arasında hiçbir eğitim kurumunun olmaması ve sıbyan mekteplerinin modern askerî okullara öğrenci hazırlamaktaki yetersizliği, bu ihtiyacı artırmıştır. Bunun üzerine *Meclis-i Umur-u Nafia* tarafından layiha hazırlandı ve *Meclis-i Umur-u Nafia* ile *Meclis-i Ahkam-ı Adliye* kurumlarınca 1838’de rüştiye okullarının açılmasına karar verildi (Koçer, 1991). Kararın alınmasında etkili olan layiha, rüştiyelerin dolayısıyla da ortaöğretimin başlangıcı olması açısından önemlidir.

Meclis-i Umur-u Nafia’nın layihasına bazı hususların ilave edilmesi gerektiği, Osmanlı Hükümeti’nce ihtar müzekkiresi ile bildirildi. Bunun üzerine; karşılıklı yazışma, cevap, mazbata, müzekkire ve arzlar neticesinde, 5 Şubat 1838’de *Mekâtib-i Rüştiye Nezâreti*’ne tayin edilen İmamzâde Esad Efendi zamanında rüştiye okullarının açılmasına karar verildi (Cevat, 2001). Tanzimat döneminde, rüştiye okullarının ülke geneline yayılmasına ve yeni düzenlemeler yapılmasına çalışıldı. *Mekâtib-i Umûmiye Nazırlığı* (Aralık 1846-Ocak 1847) kurulduktan sonra rüştiyelerin sayıları arttı (Binbaşıoğlu, 1995; Cevat, 2001).

Sıbyan mekteplerinden gelen öğrencileri hazırlamak ve belli bir düzeye gelmelerini sağlamak üzere 1846’dan sonra rüştiyelerde açılan hazırlık sınıflarına ve *Darülmaârif*’te açılan özel sınıflara da idâdî denilmiştir (Unat, 1964: 45). Arapça bir kelime olan idâdî, idâd (اعداد) kökünden gelmektedir ve idâd, hazırlama, yetiştirme ve geliştirme demektir. İdâdî ise hazırlığa ait, hazırlama yeri anlamına gelmektedir (Yeğin, 2003: 252; Devellioğlu, 1970: 488).

Yüklendiği anlam itibariyle, açılan okulların hazırlık sınıfına idâdî denilmiştir. Bunun içindir ki, *Mekteb-i Harbiye* ve *Askerî Tıbbiyye*’ye girmek isteyenlerin bilgilerini tamamlamak ve üst düzey mekteplere hazırlamak gayesiyle açılan hazırlık sınıfları için de idâdî ifadesi kullanılmıştır (Unat, 1964: Akyüz, 2001).

Askerî okulların ortaöğretim kısmını oluşturmak için 15 Mayıs 1845 tarihinde, öğrenim süresi üç yıl olan askerî idâdî okullarının ordu merkezlerinde açılması için

emir çıkmış ve bunlar ilk olarak Bursa ve Bosnasaray'da açılmıştır. Ordu merkezlerinde üç yıl süren öğrenimi tamamlayan öğrenciler, İstanbul'daki *Harbiye İdâdîsi*'nde 4.sınıfı okuduktan sonra *Mekteb-i Harbiye*'ye girdiler (Koçer, 1991). Açılan değişik okullardaki hazırlık sınıflarına idâdî denilmesi ve bunlarla birlikte idâdî okullarının da bulunması münasebetiyle idâdînin her hangi bir hazırlık sınıfı mı, yoksa bir okul mu olduğu ile ilköğretim içinde mi, yoksa ortaöğretim içinde mi yer aldığı sorusu tartışma konusu olmuştur. İdâdîlerin içinde bulunduğu bu durum yasal düzenlemelerin yapılmaması nedeniyle 1869 yılına kadar devam etti.

Osmanlı Devleti eğitim sisteminde 1869 yılına kadar ortaöğretimin örgütlenmesi ve altyapısı tam olarak oluşturulamadı. Vilâyetlerde çok sayıda rüştiye okulu, İstanbul'da birçok meslek okulu ve yüksek okul açılmıştı. İstanbul'daki meslekî ve yüksek okullara öğrenci yetiştirecek rüştiye üstünde hiçbir okul olmaması sorun oldu. Sadece, İstanbul'da 1868'de açılan *Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi* vardı (Kodaman, 1999). 1 Eylül 1868'de törenle açılan okul, Beyoğlu'nda bulunan Galata Sarayı'nda hizmete girdiği için *Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi* namıyla adlandırıldı (Şişman, 1996). Osmanlılık fikriyle rüştiye ile yüksek öğretim arasında Fransız liseleri örnek alınarak bir ortaöğretim kurumu halinde kurulan Mekteb-i Sultânî'nin, öğrenim süresi beş yıldır. Okula alınan öğrenciler istenilen düzeyde değilse sultânî öğreniminden önce 3 yıl hazırlık eğitimi alacaktı. Sultânî öğrenimini tamamlayanlara gerekirse bir yılda meslek ve ek dersler verilmesi öngörülüyordu (Şişman, 1989).

Mevcut idâdîler, hazırlık sınıfı niteliğinde veya askerî eğitime yönelik olduğu için ihtiyacı karşılamıyordu. Rüştiye üstünde hiçbir okulun olmaması sorununu çözmek isteyen devletin yöneticileri, 1869 Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'yle düzenlemeye gitmiştir. 1869 *Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi*'yle ortaöğretim kurumlarının örgütlenmesini oluşturmayı planladılar. İdâdîler, ayrı bir ortaöğretim kurumu şeklinde anıldı, sultânîler ise ortaöğretimin en üst düzeyi olarak belirtildi ve vilâyetlerde açılmaları öngörüldü (Cevat, 2001).

1869 Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nde idâdî okulları ile ilgili maddelerde özetle şunlar vardır (Cevat, 2001: 424-459): İdâdî okullarına rüştiye okullarında öğrenimini tamamlamış olan Müslüman ile gayrimüslim sınıfın çocukları için karışık olarak eğitim ve öğretimleri yapılacaktır. Bin haneyi geçen, hal ve yerlerine göre lüzum görülen kasabalarda birer idâdî okulu inşa edilecektir. İdâdî okulunun yapım masrafı, öğretmen, hizmetli giderleri ve diğer masraflar, vilâyet idaresi sandığından karşılanacaktır. Her okulun değişik ilimler için muavinlerle beraber altı öğretmeni olacak; bunlar, *Büyük Darülmuallimin* şahâdetnâmesi ve *Maârif*

Nezâreti Celilesi'nin görüşü ile atanacaklar ve her idâfî okulun mubassır (belletmen) ve bevıab (kapıcı-hizmetli) gibi hizmetlisi de olacaktır.

İdâfî okullarının öğrenim süresi üç yıl olup (günümüz terimleriyle) şu dersler okutulacaktır: Mükemmel Türkçe Nesir Yazı ve Düz Yazı, Fransızca, Osmanlı Kanunları, Mantık, Ekonomi İlk Bilgileri, Coğrafya, Genel Tarih, Doğa İlmî, Cebir, Hesap, Defter Tutma Usûlü, Geometri, Alan Ölçümü, Fizik, Kimya ve Resim.

İdâfî okullarının tatil zamanları, sınav çeşitleri ve sınav zamanları aynı rüştiye okulları gibi olup bir sınıfın özel bayramları için okulun tatili karışık olması nedeniyle iki sınıf hakkında beraber uygulanacaktır.

Darülmualimin İdâfî Şubesi öğrenim süresi iki yıl olup (günümüz terimleriyle) şu dersler okutulacaktır:

İlimler sınıfı dersleri: Tabiat İlmî, Çizgisel Geometri, Perspektif, Cebir, Fizik, Kimya ve Resim.

Edebiyat sınıfı dersleri: Arapça ve Farsça Tercüme Alıştırması, Türkçe Şiir-Nesir Yazı, Fransızca, Osmanlı Kanunları, Mantık, Ekonomi.

Nizamnâmede idâfî okulları öğretmenlerinin maaşları, tayin durumları, yapılacak sınavlar ve verilecek belgeler teferruatıyla belirtilmiştir. İdâfî öğrenim süreleri, kimlerin öğrenim göreceği, nerelerde açılacağı, öğretmen ihtiyacının nasıl giderileceği, öğretmen sayıları, dersleri, giderleri ve giderlerinin hangi idare tarafından karşılanacağı dahi belirtilmesine rağmen öğretmen ihtiyacının karşılanamaması ve ekonomik nedenlerden dolayı ülke sathında yeterli sayıda açılmamıştır.

1873 yılına gelindiğinde sultânî düzeyinde Darüşşafaka açılmış olup II. Meşrutiyet'e kadar Girit haricinde bir başka sultânî açılmamıştır (Akyüz, 2001). Sadrazam Sait Paşa tarafından 1884-1885 (R.1300) yılında yapılan malî düzenlemeler neticesinde vilayetlerde idâfîler açılmaya ve yayılmaya başladı (Kodaman, 1999). Sonraki yıllarda idâfîler, beş yıllık nehârî ve yedi yıllık leylî olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ortaöğretimi canlandırmak isteyen Emrullah Efendi, komisyon kurarak vilayetlerdeki 12 leylî idâfîyi sultânîye çevirmeyi tasarlıyordu. Böylelikle, 1910 Eylül ayından itibaren yeni sultânîler açılmıştır. Diğer leylî idâfîlerin sultânîye dönüştürülmesi 1914 yılında Şükrü Bey başkanlığında ve *Mekâtib-i Sultânîye Nizamnâmesi*'ne binaen uygulandı. *Mekâtib-i Sultânîye Nizamnâmesi* ortaöğretim örgütlenmesini tamamlayıcı bir nizamname olarak karşımıza çıkmaktadır. Nizamnamede sultânî olarak belirtilen okullar halk arasında lise diye adlandırılıyordu (Ergün, 1996).

15 Temmuz 1923 ve 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında toplantı yapan *Birinci Heyet-i İlmiye*'nin kararlarıyla sultânî adının liseye dönüştürülmesine karar verildi. Bu tarihten sonra sultânîler resmen lise diye adlandırıldı. Zikrettiğimiz toplantı sonucunda, liselerin öğrenim süresi on bir yıl (4+4+3) olup dört yılı iptidai, dört yılı lisenin ilk devresi ve üçünün de lisenin ikinci devresi sayılması kararlaştırıldı. İkinci devre de fen ve edebiyat olarak ikiye ayrılmıştır (Yücel, 1938; Ergün,1997).

2. KARESİ İDÂDÎSİ'NİN SON YILLARI

1884-1885 (R.1300) yılında, Sait Paşa'nın girişimleriyle yapılan düzenlemeler neticesinde vilâyet merkezlerinde idâdî okulları açılmaya başlayınca vilâyet merkezi olan Balıkesir'de de bir idâdî okul açıldı. Bu idâdî okul, 23 Şubat 1886 (11 Şubat 1301) tarihinde Düyûn-u Umûmiye binası yanında Celal-zâde Hanı içinde eğitime başladı. İdâdînin açılışında okul müdürü tayin edilemediğinden Karesi Vilâyeti Maârif Müdürü olan Hikmet Bey, okulu açtı ve vekil olarak okul müdürlüğünü idare etti. Karesi İdâdîsi, nehârî yani gündüzlü olarak kuruldu ve kurulduğunda öğretim süresi, tüm nehârî idâdîler gibi 5 yıldır (Uzunçarşılı, 1339-1342). Mektep, Rodos İdâdîsi ve İzmit İdâdîsi ile birlikte ilk açılan nehârî idâdîlerdendir (Maârif-i Umûmiye Nezâreti, 1318).

Okulun ilk yıllarında sınıf ve öğrencinin az olması nedeniyle bina yeterli geliyordu. Sonraki yıllarda sınıf ve öğrenci sayısının artmasıyla bina yetersiz gelmeye başladı. Açılışından üç yıl sonra idâdîye ait bir bina yapılması tasarlandı. Binanın temeli, 1888-1889 (R.1304) yılında Maârif Müdürü Giridli Hasan Tahsin Bey zamanında atıldı. Binanın temeli atılmasına rağmen ancak 1890-1891 (R.1306) yılında inşaat yapılmaya başlandı. Balıkesir'de yapılacak olan idâdî binasının inşaat masrafı Karesi livâsının 1300, 1301 ve 1302 senelerine ait aşar ve vakıf gelirlerinin mahalli maarif hissesi olan bir milyon kırk bin sekiz yüz on kuruştan karşılanması Şûrâ-yı Devlet'in kararıyla uygun görüldü. Bu doğrultuda livâ meclisi ve maarif müdürünün nezaretinde kurulan komisyonun hazırladığı keşif defterlerine göre idâdî binasının inşasına tahminen beş yüz üç bin yedi yüz yirmi sekiz kuruş sarf olunacağı 22 Ocak 1888 (8 Cemaziyelevvel 1305) tarihinde *Maârif Nezâreti*'ne bildirildi (BOA. İ.Ş.D. 89/5301). Yeni yapılacak bina tamamlanıncaya kadar başka bir binada öğretime devam edilmesi gerekiyordu. Bu gerekçeyle, Giridizâde Mehmet Paşa Konağı'nın yarısı mektebe ayrıldı. Konağın diğer yarısı ise, tümen kumandanı Neşat Paşa ikametine ayrılmıştı. Neşat Paşa'nın dairesinde 1893-1894 (R.1309) yılında bir gece yarısı çıkan yangınla konakta büyük hasar meydana geldi. Yangında hem binanın zarar görmesi hem de okul araç-gereçlerinin

çoğunun yanması idâdînin konaktan taşınmasını zorunlu kıldı. Şehirde yapımı süren yeni idâdî binasının inşası devam ettiği için, Zağanos Paşa Camî yakınlarındaki Uncu Hafız Adil Efendi'nin evi, idâdî öğretiminde kullanılmak üzere okul hâline getirildi. İdâdînin inşası başlayalı uzun zaman olmasına rağmen bir türlü bitirilememişti. Yerinde yapılan tahkikatta binanın yapımı başladıktan yaklaşık bir yıl sonra 1888-1889 (H.1306) yılının son aylarında inşaatın tatil edildiği ve tekrar başlaması ise sürekli tehir edildiği merkezden gönderilen memurların hazırladığı raporda ifade edilmiştir (BOA. İ. MF. 2/1312-L-1). Livâ komisyonu bina inşasının uzun süre daha tehir edilmesinin yapılan mevcut yerlerin yıkılıp harabiyete sebep olacağını, inşaatın tamamlanması için yüz yirmi beş bin altı yüz seksen yedi kuruşa ihtiyaç olduğunu *Maârif Nezâreti*'ne bildirmiştir. İdâdînin inşası planlanan zamandan oldukça sonra *Maârif Nezâreti*'nin desteği ve katkısıyla tamamlandı. Okul, inşasına başladıktan ancak iki yıl sonra 1895–1896 (R.1311) yılında idâdî öğretimi için yapılan yeni binaya taşındı (Uzunçarşılı, 1339-1342).

Karesi İdâdîsi, yeni binaya taşınmadan önce yaşanan afetler yeni binaya taşınınca da devam etmiştir. 29 Ocak 1898 Cumartesi günü meydana gelen şiddetli deprem nedeniyle Balıkesir merkezi ve merkeze bağlı köylerde büyük yıkımlara sebep olmuştur. Depremde pek çok insan ölmüş, binlerce ev, dükkân, cami gibi yapılar ya tamamen yıkılmış ya da büyük hasar görmüştür. Kış ayında deprem meydana geldiği için şehirdeki yıkılan binaların yapımı ve onarımına hemen başlanamadı (BOA. Y.PRK. ASK.136/32; Yazıcı, 2003). Karesi Mutasarrıfı Ömer Ali Bey depremde yıkılan ve büyük hasara uğrayan yapıların tekrar yapılması için büyük gayret göstermiştir. Bu onarımlar esnasında sadece Müslümanlara ait yerler değil Rum ve Ermenilerin yıkılan kiliseleri de toplanan yardımlar ve devletin desteğiyle onarılmış ve tekrar ibadete açılmıştır (Öntuğ, 2006). Depremde idâdî binasının büyük hasar görmesi üzerine, okul bir süre tatil edildi. Okulun deprem nedeniyle gördüğü zararı ve tamir için gerekli 29.000 kuruşluk masrafı bildirmek üzere, Karesi Mutasarrıfı Ömer Ali Bey, İstanbul'a bir arz yazısı göndermiştir (Eren, 1993). Mutasarrıf Ömer Ali Bey'in arzı önce *Maârif Nezâreti*'ne ve nezâretin 17 Haziran 1899 (7 Safer 1317) tarihli tezkeresiyle Şûrâ-yı Devlet'e havale edilmişti. Depremde hasar gören Karesi İdâdîsi'nin onarımı için keşif bedeli olarak otuz bin sekiz yüz kırk yedi kuruş yirmi sekiz santime ihtiyaç olduğu ve 29.000 kuruşa binanın tamiratının yapılacağı ifade edilmiştir. Şûrâ-yı Devlet'in 20 Ağustos 1899 (12 Rebiyülahir 1317) tarihli kararıyla depremde yıkılan idâdînin keşif defterleri, rayiç pusulalarıyla birlikte uygun şekilde ihale edilerek 29.000 kuruşa inşa edilmesine karar verilmiştir (BOA. İ. MF. 5/ 1317-Ca-4).

Depremden sonra binada ders yapılması mümkün değildi. Eğitim-öğretimin devam etmesi için binada onarım yapmak gerekiyordu. İdâdî binası tamir edilinceye kadar eğitim-öğretimin Ruscuklu-zâdelerin Konağı'nda devam edilmesine karar verildi (Uzunçarşılı, 1339-1342). Okulun kapılarının üzerine asılan kitabede binanın inşâ ve tamir tarihleri hakkında bilgi bulunmaktadır. Muharrem Eren, yılları Rumî olduğunu belirtmiş; fakat İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarihlerin Hicrî olduğunu söylemiştir. 1922-1923 yılında Karesi Sultânîsi müdürlüğü yapan ve bu okulun tarihçesini anlatan *Karesi İdâdî-Sultânî-Lisesine Mahsus Salnâme* (1339-1342) adlı eserin yazarı olan İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın beyanına dayanarak binanın inşâsını, 1895 (H.1312-R.1311) ve binanın tamir yılını 1901 (H.1318-R.1316) olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Parlak yazıyla kazınmış ve okulun kapılarına asılan kitabenin metni şu şekildedir (Eren, 1993; Uzunçarşılı, 1339-1342):

Hareket-i arzdan rahnedâr olan işbu İdâdî-i Mülkî, el-Sultan el-Gazi Abdulhamid Sani Efendimiz Hazretlerinin ahd-i hilafetpenahilerinde imar olunmuştur:

<i>Tarih-i İnşâ</i>	<i>Tarih-i İmar</i>
1312	1318

Binanın tamir işleri tamamlanınca okul yeniden kendi binasına taşındı. Tamir yılı olan 1901 yılından 1913 yılının Nisan ayına kadar on iki yıl bu binada öğrenim verdi. Balkan Savaşı'ndan sonra kaybedilen topraklardaki okulların çeşitli vilâyetlere nakledilmesi düşünüldü ve Selanik'teki sultânînin Balıkesir'de açılmasına karar verildi. Bunun üzerine, 1913 yılından sonra Karesi İdâdîsi Edremit'e taşındı. Böylece Edremit İdâdîsi adını alan okulun Balıkesir'de idâdî öğretimi sona ermiş oluyordu (Uzunçarşılı, 1339-1342).

3. KARESİ SULTÂNÎSİ'NİN AÇILMASI

Balkan Savaşları'ndan sonra Rumeli'de birçok vilayet Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştı. Kaybedilen topraklardaki vilayet sultânîlerinin Anadolu'daki başka vilayetlere taşınması düşünülmüyordu. Bu doğrultuda, Selanik Sultânîsi'nin 1912 (R.1328) yılı sonlarında Karesi İdâdîsi binasına nakledilmesi kararlaştırıldı (Uzunçarşılı, 1339-1342).

Karesi Sultânîsi'nin kuruluşu ve Balkanlardaki sultânîlerin durumu dönemin gazetelerinde yer almaktadır (Peyami Sabah, 28 Şubat 1913; Tercüman-ı Hakikat, 7 Mart 1913). Özellikle *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde, sultânî ve idâdî kuruluşu başlığı altında mevcut sultânîlerin uygun olan vilayetlere nakledilme gerekliliğinden bahsedildi. Balıkesir'de Maârif-i Umûmiye Nezâreti izniyle yeni okul açılmasına

değnilmektedir. Karesi İdâdîsi, 1913 yılı Nisan (R.1329 Nisan) ayında genel sınavlardan sonra Edremit'e taşındı. Bunun üzerine, Selanik Sultânîsi'nin idare heyeti, öğretmen kadrosu, diğer personeli ve öğrencileri Balıkesir'e getirilerek eğitim-öğretime başladı. Kuruluş olarak nakle karar verildiği ve çalışmaların yapıldığı 1912 yılı sonları kabul edilse de resmen ve fiilen açılışı 1913 yılının Nisan-Mayıs aylarına rast gelmektedir. Sultânî, 1912-1913 ders yılından itibaren leylî yani geceyatılı olarak eğitim-öğretim vermeye başladı (Uzunçarşılı, 1339-1342).

4. KARESİ SULTÂNÎSİ'NİN NEHARİYE ÇEVİRİLMESİ

Kurulduğu yıllardan 1919-1920 (R.1335-1336) ders yılına kadar yatılı olarak öğrenim vermeye devam eden okul bu yıldan sonra nehariye yani gündüzlü eğitime çevrildi. Okul leylîden nehârîye dönüştürüldüğünde, binanın yapısı bu doğrultuda tekrar tertip edildi. Sultânî olarak kullanılmadan önce Karesi İdâdîsi'nin binası olan bu yapının, ilk katında; çeşme, çamaşırhane, musluklar, mutfak, depo, iki ambar, büyük bir yemekhane ve tuvaletler bulunmaktaydı. İkinci katı; iptidâî kısım için ayrılan beş sınıflı dershane, laboratuvar, mescit ve hizmetli odasından teşekkül edildi. Üçüncü katında; talî kısma ait olmak üzere, dört sınıflı dershane, kütüphane, mütalaa salonu, tabîiyat ve riyazat odası, tarih ve coğrafya odası, öğretmenler odası, müdür ve diğer personellerin odaları bulunuyordu. Dördüncü katı ise, yatakhane, nöbetçi öğretmenler odası, müsamere odası ve sahneden oluşmaktaydı (Uzunçarşılı, 1339-1342).

5. KARESİ SULTÂNÎSİ'NİN PERSONELİ

5.1. İdareciler

Karesi Sultânîsi'nin ilk yıllarındaki yönetim yapısı idâdîlerden farklı olarak müdürle beraber ikinci müdür de vardı. Leylî hâlde iken ve nehârîye çevrildiğindeki ilk yıllar aynı idari yapılanma devam etti. 1921-1922 ders yılı ortalarında ikinci müdür görevi kaldırıldı. Bunun yanında, birinci muavin ve ikinci muavin görevleri getirildi. Bazı yıllar bir muavin görev yaparken bazı yıllarda, birden fazla muavinin görev yaptığını tanık olmaktadır (Uzunçarşılı, 1339-1342). Görev yapan idarecilerle baktığımızda bir veya bir yılı aşkın süre görevde kaldıkları anlaşılmaktadır.

Sultânîde, Vasfi Bey'in 1915-1916 ders yılında müdürlüğe ve Mahmut Bey'in de ikinci müdürlüğe atanmasıyla aynı idareci kadrosu üç yıldan fazla görevlerini sürdürdüler. En uzun süre müdür görevinde bulunan Vasfi Bey'dir. Fakat iki yılı aşkın süre müdürlük görevi yanında üç yıl ikinci müdürlük görevinde bulunması dikkate

alınırsa en uzun görev yapan idareci Mahmut Bey'dir, diyebiliriz (Ek. Tablo 1). İdareciler, öğretmen açığı nedeniyle aslî görevlerinin yanı sıra bazı derslere de girmişlerdir.

5.2. Öğretmenler

Sultânî ilk yıllarındaki iptidâî öğretim, bir başöğretmen ve bir öğretmenle başlayıp sonraki yıllarda sayısı arttı. Nehârî öğrenim veren yıllarda öğretmen sayısının yediye ulaşması sultânî öğretimin ilk basamağına verilen önemi göstermektedir. Karesi Sultânîsi'ne Osmanlı ülkesinin değişik yerlerindeki sultânîlerden tayinle muallimler görevlendiriliyordu. Örneğin, Bağdat Sultânîsi muallimlerinden Tahsin Bey 3 Mayıs 1917 (3 Mayıs 1333) tarihinde Karesi Sultânîsi'ne tayin olunmuştur (BOA. DH. KMS. 44-1/33). Milli mücadele yıllarının sonunda Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetimi 1922-1923 (R.1338-1339) ders yılında birçok öğretmeni görevden alınmış, bu dönemde Karesi Sultânîsi'nde görev yapan öğretmen kadroları da etkilenmiş ve okuldaki öğretmenlerden sadece iki öğretmen yerinde kalmıştır (Uygun, 2006). Nitekim Karesi mutasarrıfı Cevdet Bey'in 4 Ocak 1922 (5 Cemaziyelevvel 1340) tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği harcırah verilmesi konusundaki arzında Adana Vilâyeti Sultânîsi muallimlerinden Mustafa Fahreddin Efendi'nin Karesi Sultânîsi kısmı evvel muallimliğine atandığı anlaşılmaktadır (BOA. UMVM. 68/40).

Yunan işgali altında olan vilâyet ve sancaklarımızdaki okullar Maârif Nezâretine bağlıydı. Yukarıda ifade edildiği gibi Kurtuluş Savaşı sonrasında, Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetimi ve denetimi ele almasıyla eğitim kadrolarının hepsini açığa aldı. Hükümet, daha sonra yeni atamalar yapmıştır (Uzunçarşılı, 1339-1342). Bazı öğretmenlerin yerine başka öğretmenler atanırken bazı öğretmenlerin ise, değiştirilmeden tekrar görevlendirildiğine tanık olmaktadır. Ders programında görevli öğretmenler, uhdelerindeki görevleri yerine getirmeye çalışmıştır. Görevinde olmayan öğretmenlerin yerine diğer öğretmenler vekâleten onun dersine girmiştir. Her türlü girişime, fedakâr yaklaşıma rağmen bazen derslerin boş olduğu görülmektedir (Ek. Tablo 2, Tablo 3).

5.3. Diğer Personel

Karesi Sultânîsi'nin leylî eğitim-öğretim verdiği dönemde idare heyeti ve eğitim kadrosunun haricinde katip, hesap memuru, ambar memuru, imam, okul doktoru, başmubassır, mubassır görev yapıyordu. 2 Ekim 1914 (R. 19 Eylül 1330) tarihinde mubassırlığın kaldırılmasından sonra baş muht ve muht adıyla görevlendirilmiş personel bulunmaktaydı (Uzunçarşılı, 1339-1342). Okul, 1919-1920 ders yılından itibaren yatılıdan gündüzlüye geçilmesiyle hesap memuru, ambar memuru

ve doktor gibi görevlilere ihtiyaç olmadığından kadrodan çıkarılmıştır. Bununla birlikte, alet muhafızı adı altında görevli tayin edilmiştir (Uygun, 2006). Nehari eğitim-öğretim yapılırken baş muht, muht ve kâtip kadrolarında görevli bulunmadığı için bazen vekâleten atamalar yapılmıştır. 1922-1923 ders yılında sadece imam ve kâtip kadrolarındaki kişiler asaleten görevlendirilmiştir (Ek. Tablo 4, Tablo 5).

6. KARESİ SULTÂNİSİ’NİN EĞİTİMİ

6.1. Dersler

Maarif Nazırı Emrullah Efendi, ikinci bakanlık döneminde bir tasarı hazırlayarak ortaöğretimi “*idâdîye*” ve “*sultânîye*” diye ikiye ayırmıştı. Bu tasarıya göre, sultânîlerin hepsinin on iki yıl olması öngörülmüştü. Fakat, Emrullah Efendi’nin ortaöğretimi düzenleyen tasarısı yasallaşmadı. Bütün sultânîlerin (leylî) yatılı olması ve mevcut koşullarda eğitim-öğretimin karmaşa yaşanmadan yürütülmesi mümkün görünmüyordu. Eksikliklerin giderilmesi için yapılan düzenlemeyle 1913’te *Mekâtib-i Sultânîye Talimât-nâmesi* yayınlandı. Talimât-nâmeye göre; ilk öğretim beş yıldan, ortaöğretim yedi yıldan oluşuyordu. Ortaöğretim, devre-i ula ve devre-i sani yani birinci devre ve ikinci devre diye ikiye ayrıldı. İkinci devre de, fen şubesi ve edebiyat şubesi olarak iki şube halinde belirlenmişti. Verilecek ödüller ve uygulanacak cezalar, idâdî ile hemen hemen aynıydı. Ödüller üç türdür; aferin, tahsin (4 aferin), imtiyaz (8 aferin). Cezalar ise; tenbih, tevbih, edesizlik, tekdir, ihrac-ı muvakkat ve ihrac-ı kati olmak üzere altı çeşittir. Dersleri geçmek için yazılılardan en az 5, sözlülerden 3 numara almak gerekiyordu. Talimât-nâmeye göre okutulması öngörülen dersler, öğretim yapısı ve sınav notları şöyledir (Ergün, 1996):

Sultânî iptidâî kısmında okutulması tasarlanan dersler; Kur’ân-ı Kerîm, Malûmât-ı Diniye, Lisân-ı Osmanî, Hüsnuhat, Hesap, Hendese, Coğrafya, Tarih, Dürûs-u Eşya, Malûmât-ı Tabîiye, Malûmât-ı Sıhhiye, Malûmât-ı Ahlâkiye, Malûmât-ı Medeniye, El İşleri, Resim, Gmâ, Terbiye-i Bedeniye.

Sultânîlerin devre-i ula kısmında okutulması tasarlanan dersler; Ulûm-u Diniye, Lisân-ı Osmanî, Tarih, Coğrafya, Malûmât-ı Tabîiye, Malûmât-ı Sıhhiye, Hikmet-i Tabîiye, Kimya, Hesap, Cebir, Usûl-i Defterî, Hendese, Resim ve Resim Hat, Arabî, Fârisî, Lisan-ı Ecnebî, Terbiye-i Bedeniye, Gmâ (Musikî).

Devre-i saniye kısmında okutulması tasarlanan dersler; Ulûm-u Diniye, Lisân-ı Osmanî, Tarih, Coğrafya, Hayvanat, Nebatat, İlm-i Arz, Hıfzısıhha, Hikmet-i Tabîiye, Kimya, Cebir, Hesab-ı Nazarî, Müsellesat-ı Müsteviye, Hendese, Kozmoğrafya, Mihanik, Mantık, Felsefe, Resim ve Resim Hat, Arabî, Fârisî, Lisan-ı Ecnebî, Terbiye-i Bedeniye, Tatbikat-ı Fenniye.

Sultani okullarında sınav notları;

0 : Fena (kötü)

1-2 : Pek zayıf

3-4 : Zayıf

5 : Karib-i vasat (ortaya yakın)

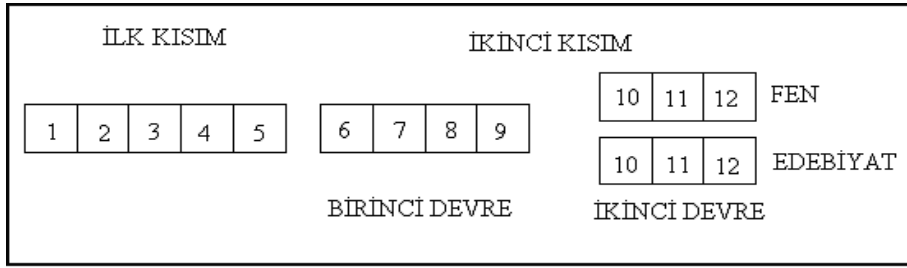
6 : Vasat (orta)

7 : Karib-i âlâ (iyiye yakın)

8 : Âlâ (iyi)

9-10 : Aliyyülâlâ (pekiyi)

Karesi Sultânîsi, yayınlanan *Mekâtib-i Sultânîye Talimât-nâmesi* gereğince tüm sultânîler gibi iptidâî kısım ile birlikte on iki yıl halinde teşekkül edilmesi kararlaştırıldı. Okul ilk açıldığı yıllarda yatılıydı ve öğretimin yapılması ile öğrenci alımı buna göre oluşturuldu.

Şekil 1. Sultânîlerde 1913 Yılında Belirlenen Öğretim Yapısı

1913 yılında yapılan yeni değişikliklerle hem sultânî okullarının birinci devre dersleri hem de ikinci devre ders saatleri artırılarak yeniden tanzim edilmiş oldu. Her yıl haftada 30 saat ders verildi. Sultânî öğrenimi boyunca ilk devrede 16 ders okutulurken her yıl 30 saat ders verildi (Ek. Tablo 6). İkinci devrede ise 22 ders okutulurken yine her yıl haftada 30 saat ders görülmüştür (Ek. Tablo 7). 1915 yılında sultânî programında bazı değişiklikler yapılarak tekrar düzenlendi. Bu ders programında, ilk devrede, 17 ders okutuldu ve her yıl haftada 30 saat ders verildi (Ek. Tablo 8). İkinci devrede ise, 23 ders öğretimi olup her yıl haftada 31 saat ders gösterildi (Ek. Tablo 9). Sultânîlerin tâli kısmının birinci devresi olan altıncı ve dokuzuncu sınıfları arasında, ilk beş yıllık iptidâî kısımda okutulan derslerin bir üst seviyeye çıkarılarak yoğunlaştırıldığı görülmektedir (Yücel, 1938).

Birinci devre derslerinin amacı, yalnızca iptidâî kısımdaki dersleri pekiştirmek ve bilgileri üst düzeye çıkarmak değildi. Öğrencileri ikinci devreye de

hazırlamaktaydı. Sultânî kısım ve devrelerinin 12 yıllık bir süreci kapsaması, ders programlarının bu doğrultuda hazırlanması tamamlayıcı niteliktedir.

Leylî sultânîlerde, öğrenciler her istedikleri zaman ailelerinin yanına gitmelerine izin verilmiyordu. Öğrenciler, bayramlarda ve bazı özel günlerde ailelerinin yanına gidebiliyordu. Ayrıca, yatılı sultânî öğrencilerinin kandil günlerinde de bir gün evlerine gitmelerine müsâade edilmekteydi (*Karesi Vilâyet Resmi Gazetesi*, 10 Temmuz 1334). Bu durum okuldaki öğretmenler içinde geçerliydi. Öğretmenler tatil günlerinde ülke dışına çıkmak için Dâhiliye Nezâreti'nden izin almaları gerekiyordu. İzin talebinde bulunan öğretmenlerin dilekçelerinde belirttikleri sebepler araştırılıyor ve beyanı doğru olanların, durumları uygun görülmesi halinde ülke dışına çıkmalarına izin veriliyordu. Karesi Sultânîsi kısmı evvel muallimlerinden Mustafa Kudsi Efendi okulun tatil olması münasebetiyle memleketi Köstence'deki ailesinin yanına gitmek için 20 Temmuz 1918 (20 Temmuz 1334) tarihinde pasaport başvurusuna da bulunmuştur. Mustafa Kudsi Efendi hakkında Dâhiliye Nezâreti Emniyet Umûmiye Müdüriyeti'nin yaptığı tahkikatta, muallimin 1889-1890 (H.1307) yılında Köstence'de tevellüt ettiği ve babasının Gışvara Mahallesi'ndeki camide hala imamlık yaptığı belirlenmiş olduğundan bir aylık tatil iznine müsâade edilmiştir (BOA. DH. EUM. SSM. 25/20).

Karesi Sultânîsi, kurulduğundan 1919-1920 (R.1335-1336) ders yılına kadar leyfî olarak on iki sınıflı iken daha sonraki yıllarda dokuz sınıflı nehariye dönüştürüldü (Uzunçarşılı, 1339-1342). Okulun fizikî yapısı ile beraber eğitim-öğretimi bu değişiklik dikkat alınarak şekillendirilmiştir. Böylelikle, okul tek devreli sultani haline gelmiş oldu. 1915 ders programının birinci devre dersleri okutulmuştur. 1922 (R.1338) yılında yeni ders programları karşımıza çıkmaktadır. Bu yıla kadar önceki müfredatlar uygulandı. 1922 yılında eğitimcilerin görevden alınması ve sonrasında sultanilere lise adı verilmesinden dolayı yeni programın Karesi Sultânîsi'nin son yılında uygulanamadığı kanaatindeyiz.

6.2. Öğrenci Mevcudu ve Mezunlar

1914-1915 (R.1330-1331) eğitim-öğretim yılında şahâdetnâme alan 14 öğrenci, okulun ilk mezunlarıdır. Okulda 293 öğrencinin öğrenim görmekte ve şahâdetnâme alan öğrencilerle birlikte okulda 307 öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin Çanakkale Savaşı'nda silâh altına alınmasıyla 1916-1917 ve 1917-1918 ders yıllarında mezun verilmezken, 1918-1919 yılında ise; 2 mezun verilmiştir (Uzunçarşılı, 1339-1342). İlk sınıflarda sayının çok olduğunu ve son sınıflara doğru gidildikçe azaldığı, bazı yıllarda son sınıflarda hiç öğrencinin bulunmadığı görülmektedir (Ek. Tablo 10).

Ülkenin içinde bulunduğu durum ve savaş ortamı nedeniyle bu düşünüş yaşanmıştır. Balkan savaşları esnasında ve I. Dünya Savaşı'nda yaşanan zorunlu göçlerde evlerini, yurtlarını terk eden on birlerce aile kendilerini daha güvende hissettikleri Anadolu'ya gelmişlerdir. Bu göçmen ailelerin çocukları kendi tahsillerine uygun okullara devletin desteğiyle yerleştirildi (BOA. DH. İD. 26-2/23). Karesi Sultânîsi'ne bu dönemde öğrenci kabul edildiği görülmektedir. Örneğin, Üsküp Sanayi Mektebi'nin 25 talebesi önce İzmir Sultânîsi'ne yerleştirilmiş, sonra Karesi Sultânîsi'nde ikamet etmeleri sağlanmıştır. Fakat okula yerleştirilen talebelerin yatak ve elbiseleri bulunmadığı, ayrıca meccanen bunların okullara kabullerinin uygun olmadığı bunların Dersaadet'e veya diğer vilâyetlerdeki sanayi mekteplerine dağıtılmalarının daha uygun olacağı 17 Mart 1913 (8 Rebiyülahir 1331) tarihli Aydın Valisi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği tezkerede açıkça ifade edilmiştir (BOA. DH. İD. 26-2/20).

Balkan Savaşı sonrası, ülkenin savaş ortamında bulunması eğitim faaliyetlerine yansımıştı ve sultânîlerde izcilik çalışmaları başlatıldı. Her sultânîden birkaç öğretmen, İstanbul'a gelerek yabancı uzmanlardan eğitim aldı. Okullarına döndüklerinde izci oymağı kurdu. Karesi Sultânîsi'nde 1913-1914 ders yılında keşşaf bölümü yani izcilik oymağı tesis edildi. Böylece, sultânîdeki gençler, hayatın zorluklarına ve olası savaşa hazırlandılar. Nitekim, bu gençlerin Çanakkale Savaşı'na katıldıkları bilinmektedir. Karesi Sultânîsi öğrencilerinden savaşa katılanlar 90 kişidir. Bunlardan sadece 3'ü savaştan gazi olarak dönmüş, diğerleri şehit olmuşlardır (Balıkesir Lisesi Arşivi; Balıkesir Liseliler Derneği Arşivi). 1914-1915 ders yılı mezunlarından 14 öğrenci, 11. sınıftan 25 öğrenci, 10. sınıftan 15 öğrenci, 9.sınıftan 15 öğrenci, 8.sınıftan 13 öğrenci, 1915-1916 mezunlarından 8 öğrenci Çanakkale Savaşlarına katılmıştır. Eğitilen genç kuşağın savaşlarda kaybedilmesi ülkenin geleceği açısından büyük kayıp olmuştur.

Çanakkale Savaşına Katılan Karesi Sultânîsi Öğrenci Sayıları:

Ders Yılı/Sınıfı	Şehit	Gazi	Toplam
1914-1915/ Mezunlar	14	-	14
1914-1915/ 11. Sınıf	23	2	25
1914-1915/ 10. Sınıf	15	-	15
1914-1915/ 9.Sınıf	15	-	15
1914-1915/ 8.Sınıf	13	-	13
1915-1916/ Mezunlar	7	1	8
Toplam	87	3	90

Karesi Sultânîsi, eğitim faaliyetleri dışında ülke savunmasına, bilhassa Çanak-kale Savaşı'na katkı sağladığı ve destek verdiği görülmektedir. Bu savaş sırasında Balıkesir esnafından pek çok kişi silâh altına alınmıştır. Bunlardan biri Balıkesir ekmekçi esnafından ve Karesi Sultânîsi'ne ekmek tedarik etmekte olan Ekmekçi Hafız İbrahim Efendidir. Bu zatın askere gitmesiyle birlikte okulun ekmek ihtiyacının karşılanmasında büyük sıkıntılar yaşanmış ve sorunun çözümü noktasında oldukça yoğun yazışmalar yapılmıştır (BOA. DH. UMVM. 66/51). 1915 yılında sultânîde yapılan gösteriden elde edilen gelirin askere giden muhacir ve fakir öğrencilere harcanmasına mutasarrıf komisyonu tarafından karar verilmiştir. Karar neticesinde, 36 öğrenciye 1.930 kuruş para yardımı yapıldığı anlaşılmaktadır (*Karesi Gazetesi*, 5 Teşrin-i Evvel 1331/ 18 Ekim 1915 Pazartesi).

SONUÇ

Karesi İdâdîsi, 23 Şubat 1886 yılında Balıkesir'de nehârî olarak açıldı. Rodos İdâdîsi'nden sonra açılan bu idâdî, tesis edilen ilk nehârî idâdîlerdendir. Genel itibariyle, tüm idâdîlere baktığımızda Karesi İdâdîsi'nin, ilk önce açılan altı idâdîden birisi olduğunu görmekteyiz. Bu okul, hem leylî hem de nehârî idâdîler içerisinde ilk kurulan idâdîler arasında yer almaktadır. İdâdî, 1896 yılında kendisi için yapılan binaya taşınınca konar-göçer halden kurtarıldı. 1898 yılında meydana gelen şiddetli deprem münasebetiyle idâdî binası hasar gördü. Tamir edilmesi icap ettiğinden başka bir binaya taşınsa da 1902 yılında tamirin tamamlanmasıyla asli binasına geri gelmiştir. Bundan sonra, Karesi İdâdîsi adı altında hep bu binada öğrenim verdi.

Balkan Savaşı sonrasında ülke toprakların kaybedilmesiyle Balkanlardaki okulların binası müsait olan vilâyetlere taşınması kararlaştırılmıştı. Selanik Sultânîsi'nin, idâdî binası uygun olan Balıkesir'e alınması 1912 yılı sonlarında düşünüldü. Karesi İdâdîsi'nde öğrenim devam veriyordu ve 1913 yılı Nisan ayı sonrası genel sınavlar bitince Edremit'e nakledildi. Selanik Sultânîsi'nin öğrencileri, idarecileri, öğretmenleri ve tüm personeli Balıkesir'e getirildi. Böylelikle, Karesi Sultânîsi hem resmen hem de fiilen kurulmuş oldu.

Karesi Sultânîsi, 1912-1913 eğitim-öğretim yılından itibaren leylî olarak hizmet vermeye başlamıştır. 1919-1920 ders yılına kadar leylî öğrenim veren sultânî, bu yıldan sonra nehârîye çevrildi. Öğretmen yokluğundan ve savaşlar nedeniyle bazı dersler vekâleten yürütülmüş veya boş geçmiştir. Savaş ortamı, sultânî eğitimi sekteye uğratmış tam anlamıyla verim alınmasını engellemiştir.

Karesi Sultânîsi, ülkenin sadece eğitimine katkıda bulunmakla kalmamış, ülke savunmasına katkı sağlamıştır. Kurulan izcilik oymağıyla gençler, hayatın zorluklarına ve savaşa hazırlanmışlar. 90 öğrencisi Çanakkale Savaşı'na katılarak bunların 87'si şehit oldu. On yıldan fazla sultânî adıyla öğrenim veren okul, milletine faydalı olabilecek ve vatan sevgisiyle dolu şahsiyetler yetiştirdi. 1923 yılında *Birinci Heyet-i İlmiye*'nin kararlarıyla sultânî adının liseye dönüştürülmesine kadar sultânî adı altında hizmet vermiştir.

Karesi İdâdîsi ve Karesi Sultânîsi ders programları, günümüz ortaöğretimine de ışık tutmaktadır. O yıllardaki müfredât, çeşitli düzenlemeler doğrultusunda günümüze kadar gelmiştir. Bugün okutulan çoğu dersin o yıllarda da okutulduğu görülmektedir. Bu kurumları ve ders programlarını ortaöğretimin ilk kurumlarından olması sebebiyle günümüz ortaöğretiminin kaynağı olarak göstermemiz mümkündür.

Balıkesir'de açılan Karesi İdâdîsi ve Sultânîsi'nin eğitim ve öğretim durumu irdelenerek bir nebze de olsa Türk eğitim tarihine katkı sağlanmaya çalışıldı. Üzerinde çalıştığımız konunun günümüze uzantısı devam etmektedir. Bir başka araştırmacının da ihtivası kapsam alanımızda olmayan Balıkesir Lisesi konusunu ele almasını tavsiye etmekteyiz. Böylelikle, Balıkesir'de ilk kez ortaöğretimin sistematik olarak başlaması ile günümüz ortaöğretimi arasında tamamlayıcı bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Ülkenin içinde bulunduğu durum nedeniyle sultânîlerde kurulan izci oymakları, öğrencileri hem zorlu yaşam şartlarına hem de olası savaşa hazırlamıştır. Günümüzde yaşanan doğal afetler, yaşanabilecek olan savaş ortamları ve yaşama dair tehlikeler olasıdır. Bu bağlamda, günümüzdeki tüm ortaöğretim kurumlarında bir izci oymağı veya buna benzer oluşumların kurulmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Günümüzün eğitim-öğretim durumlarında yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğu, eğitimdeki nicel ve nitel sonuçların bu gereksinimi zorunlu kıldığı muhakkaktır. Eğitim, gelişen ve değişen dünya şartlarında kendini daima yenilemek zorundadır. Yapılacak olan yeni düzenlemelerin de, geçmişteki eğitim hayatının çok iyi tahlil edilerek ve tarihi süreç içerisinde kurulan kurumlar dikkate alınarak uygulama yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Eğitim yöneticilerinin yapacakları çalışmalarda, araştırma konularının dikkate alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Kısaca: BOA) Belgeleri
 BOA. İ.ŞD. Dosya:89, Gömlek:5301.
 BOA. İ. MF. Dosya:2/ 1312-L-1.
 BOA. İ. MF. Dosya:5/ 1317-Ca-4.
 BOA. DH. UMVM. Dosya:68, Gömlek:40.
 BOA. DH. UMVM. Dosya:66, Gömlek:51.
 BOA. DH. İD. Dosya:26-2, Gömlek:20.
 BOA. DH. İD. Dosya:26-2, Gömlek:23.
 BOA. DH. EUM. SSM. Dosya:25, Gömlek:20.
 BOA. DH. KMS. Dosya:44-1, Gömlek:33.
 BOA. Y. PRK. ASK. Dosya:136, Gömlek:32.
 Akyüz, Y. (2001). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 2001'e)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
 Balıkesir Liseliler Derneği Arşivi
 Balıkesir Lisesi Arşivi
 Binbaşıoğlu, C. (1995). *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
 Cevat, M. (2001). *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilatı ve İcraatı -XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-* (Haz. Taceddin Kayaoğlu). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, (İlk baskı; İstanbul: Matbaa-i Amire, H.1338-M.1920).
 Devellioğlu, F. (1970). *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Doğu Matbaası.
 Eren, M. (1993). *Mutasarrıf Ömer Ali Bey*. İstanbul: Zağanos Kültür Ve Eğitim Vakfı Yayınları.
 Ergün, M. (1996). *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*. Ankara: Ocak Yayınları.
 Ergün, M. (1997). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*. Ankara: Ocak Yayınları.
 İhsanoğlu, E., Ayduz, S. (2002). Yenileşme Döneminde Osmanlı Bilim ve Eğitimi. *Türkler: Yeni Türkiye Yayınları*, C. 14.
 Karesi Gazetesi, 18 Ekim 1915 Pazartesi. (R. 5 Teşrin-i Evvel 1331)
 Karesi Vilâyet Resmi Gazetesi, 10 Temmuz 1334.

- Koçer, H. A. (1991). *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Maârif-i Umûmiye Nezâreti (1318). *Maârif Nezâreti İdaresinde Bulunan Mekâtib-i İptidai, Rüşdiye, İdâdiye, Aliye ile Mekâtib-i Hususiye ve Ecnebîyenin ve Dersaadet’te Tahriri-i İcra Kılınan ve Taşrada Mevcut Bulunan Kütüphanenin İstatistiği (1311-1312 Sene-i Dersiyeh-i Maliyesine Mahsustur)*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Öntü, M. M. (2006). Balıkesir’deki Ermeni Kilisesi ve Mektep Açma Faaliyetleri. *A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM)*, S.19, s.343-364.
- Peyami Sabah, 28 Şubat 1913.
- Şişman, A. (1989). *Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi’nin Kuruluşu ve İlk Yılları (1868-1871)*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Şişman, A. (1996). Galatasaray Mekteb-i Sultanisi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.XIII, s. 323-332.
- Tercüman-ı Hakikat, 7 Mart 1913.
- Unat, F. R. (1964). *Türkiye’de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Uygun, K. (2006). *Karesi İdâdîsi ve Sultânîsi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Afyonkrahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1339-1342). *Karesi İdâdî-Sultânî-Lisesine Mahsus Salnâme*. Balıkesir: Dilek Matbaası.
- Yazıcı, N. (2003). *Ocak 1898 Depremi ve Sonrası*. Ankara.
- Yeğin, A. (2003). *İslami-İlmi-Edebî-Felsefî Yeni Lügat*. İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları.
- Yücel, H. A. (1938). *Türkiye’de Ortaöğretim* İstanbul: Devlet Basımevi.

EKLER

Tablo 1. Karesi Sultânîsi'nde Görev Yapan İdareciler

Ders Yılı	İdareci Adı	Düşünceler
1912-1913	Nezih Bey	Okul müdürü görevinde bulunuyordu.
1912-1913	Abdülfettah Bey	İkinci müdür olarak Nezih Bey'in yardımcısıydı.
1913-1914	Nezih Bey	28 Mayıs 1914'de müdürlük görevinden ayrıldı.
1913-1914	Ali Rıza Bey	Nezih Bey'in yerine müdür olarak atandı.
1913-1914	Ömer Fevzi Bey	İkinci müdür olarak Ali Rıza Bey'in yardımcısıydı.
1914-1915	Ali Rıza Bey	Eylül 1914'de müdür iken görevinden ayrıldı.
1914-1915	Halil Bey	Ali Rıza Bey'in yerin müdür olarak atandı.
1914-1915	Ömer Fevzi Bey	Önceki yıl da olduğu gibi ikinci müdür görevindedir.
1915-1916	Vasfi Bey	Okul müdürü görevinde bulunmaktadır.
1915-1916	Mahmut Bey	İkinci müdür görevi uhdesindedir.
1916-1917	Vasfi Bey	Önceki yıl da olduğu gibi okul müdürü görevindedir.
1916-1917	Mahmut Bey	Önceki yıl da olduğu gibi ikinci müdür görevindedir.
1917-1918	Vasfi Bey	Okul müdürlüğü görevinde üçüncü yılıdır.
1917-1918	Mahmut Bey	İkinci müdür olarak Vasfi Bey'e yardımcı oldu.
1918-1919	Vasfi Bey	Nisan 1919'da müdürlük görevinden ayrıldı.
1918-1919	Mehmet Rafet Bey	Vasfi Bey'in yerine müdürlüğe atandı.
1918-1919	Şevki Bey	İkinci müdür olarak görev yaptı.
1919-1920	Mehmet Refet Bey	Okul müdürü görevindedir.
1919-1920	Şevki Bey	İkinci müdürken 1336 Şubat'ta ayrıldı
1919-1920	Şakir Bey	Şevki Bey'in yerine atandı.
1920-1921	Mahmut Bey	Mehmet Refet Bey'den sonra okul müdürlüğü yaptı.
1920-1921	Şakir Efendi	İkinci müdür görevindedir.
1921-1922	Mahmut Bey	Önceki yıl olduğu gibi okul müdürüdür.
1921-1922	Mehmet Asım Bey	Şakir Bey'den sonra ikinci müdürlük yaptı.
1922-1923	Mahmut Bey	Okul müdürüyken görev den ayrıldı.
1922-1923	İsmail Hakkı Bey	Mahmut Bey'in yerine okul müdürlüğüne getirildi.
1922-1923	Ali Rıza Bey	Birinci muavin unvanıyla görevlidir.
1922-1923	İhsan Yahya Bey	İkinci muavin göreviyle görevlidir.

Tablo 2. Karesi Sultânîsi'nde Edebiyat-Türkçe, Riyaziye, Tarih ve Coğrafya Derslerinde Öğretmenlik Yapan Görevliler

Ders Yılı	Edebiyat-Türkçe	Riyaziye	Tarih	Coğrafya
1912-1913	Şekip Bey Örfi Bey	Ahmet Nuri Bey Halil Derviş Bey	Selim Mansur Bey	Emin Bey
1913-1914	İbrahim Bey Hacı Baha Efendi	Nuri Bey Necati Bey Halil Derviş Bey	Ahmet Zeki Bey	Emin Bey
1914-1915	Hamdi Bey H. Baha Efendi	Halil Derviş Bey	Mehmet Emin Bey	Mehmet Emin Bey
1915-1916	Tahir Bey Hacı Baha Efendi	Necati Bey Halil Derviş Bey	Mehmet Emin Bey	Mehmet Emin Bey
1916-1917	Boş H. Bahaddin Efendi	Halil Derviş Bey	Mehmet Emin Bey	Mehmet Emin Bey
1917-1918	H. Bahaddin Efendi	Necati Bey Halil Derviş Bey	Mehmet Emin Bey	Mehmet Emin Bey
1918-1919	Münip Kemal Bey	Ahmet Necati Bey	Mehmet Emin Bey	Mehmet Emin Bey
1919-1920	Selahaddin Bey Şakir Bey	Halil Derviş Bey	Mehmet Emin Bey	Mehmet Emin Bey
1920-1921	Şakir Bey Mehmet Asım Efendi	Halil Derviş Bey Hasan Şerafettin Bey	Mehmet Emin Bey	Mehmet Emin Bey
1921-1922	Mehmet Asım Efendi	Hasan Şerafettin Bey	Mehmet Emin Bey	Mehmet Emin Bey
1922-1923	Fahri Bey	Boş	Mehmet Emin Bey Ahmet Vehbi Bey	Mehmet Emin Bey Ahmet Vehbi Bey

Tablo 3. Karesi Sultânîsi'nde Ulûm-u Tabîiye, Arabî, Fransızca Ulûm-u Diniye, İptidaî Baş Öğretmenliği Yapan Görevliler

Ders Yılı	Ulûm-u Tabîiye	Arabî	Fransızca	Ulûm-u Diniye	İptidaî baş öğretmeni
1912-1913	Ali Haydar Bey	Ferit Efendi	Panayot Efendi Salamon Efendi	Tahir Efendi	Salih Efendi
1913-1914	Karabet Efendi Ali Haydar Bey	Ömer Lütfi Efendi A. Rıza Efendi	Panayot Efendi Süreyya Bey	Mehmet Asım Efendi	Salih Efendi
1914-1915	Ahmet Refik Bey	Ömer Lütfi Bey	Şevki Bey Ahmet Refik Bey	Mehmet Asım Efendi	Salih Efendi
1915-1916	Lütfi Bey Ahmet Refik Bey	Ali Rıza Efendi	Şevki Bey Bahaddin Bey	Mehmet Asım Bey Sabri Efendi	Salih Efendi
1916-1917	Ahmet Refik Bey	Ömer Lütfi Bey	Şevki Bey Bahaddin Bey	Sabri Efendi	Hafız Edip Efendi
1917-1918	Ahmet Refik Bey	Ali Rıza Efendi	Şevki Bey Bahaddin Bey	Sabri Efendi	Hafız Edip Efendi
1918-1919	Ahmet Refik Bey	Ali Rıza Efendi	Şevki Bey	Sabri Efendi	Hilmi Efendi
1919-1920	Osman Galip Bey	Ali Rıza Efendi	Şakir Bey	Sabri Efendi	Hilmi Efendi
1920-1921	Osman Galip Bey	Ali Rıza Efendi	Şakir Bey	Abdurrahman Efendi	Hilmi Efendi
1921-1922	Osman Galip Bey	Mehmet Asım Efendi	Vekâletle idare edildi	Abdurrahman Efendi	Hilmi Efendi
1922-1923	Osman Galip Bey Kasım Şerif Bey	Mehmet Asım Efendi Mahmut Edat Efendi	Boş	Naci Efendi	Hilmi Efendi Mehmet Faik Efendi

Tablo 4. Karesi Sultânîsi'nde Baş Mubassırlık, Mubassırlık, Kâtiplik ve İmamlık Yapan Görevliler

Ders Yılı	Baş Mubassır	Mubassır	Katip	İmam
1912-1913	Rauf Efendi	Ali Rıza Efendi Ahmet Hulusi Efendi Abidin Efendi	Hüseyin Yemeni Efendi	Ahmet Efendi
1913-1914	Abdülbaki Efendi	Ahmet Hulusi Efendi Abidin Efendi Hayri Efendi Muammer Efendi Şükrü Efendi Süleyman Efendi Hasan Hüsnü Efendi	Ali Rıza Efendi	Mümin Efendi
1914-1915	Abdülbaki Efendi	Hayri Efendi Süleyman Efendi	Ali Rıza Efendi	Mümin Efendi
Ders Yılı	Baş Muit	Muit	Katip	İmam
1915-1916	Behçet Kamil Bey	Yaşar Efendi Zeynel Abidin Efendi	Yusuf Ziya Efendi	Mümin Efendi
1916-1917	Behçet Kamil Bey	Ahmet Yaşar Efendi Mihran Efendi	Yusuf Ziya Efendi	Mümin Efendi
1917-1918	Behçet Kamil Bey	Yaşar Efendi Mihran Efendi	Yusuf Ziya Efendi	Mümin Efendi
1918-1919	-	-	Hasan Efendi	Mümin Efendi
Ders Yılı	Baş Muit	Muit	Katip	İmam
1919-1920	Raşit Efendi	Abdurrahman Efendi	Hasan Efendi	Mümin Efendi
1920-1921	Kamil Behçet Bey Remzi Bey	Mustafa Efendi	Hasan Efendi	Mümin Efendi
1921-1922	-	Mustafa Efendi	Hasan Efendi	Mümin Efendi
1922-1923	-	-	Hasan Efendi Hüseyin Hazım Efendi Hafız Mehmet Efendi	Mümin Efendi Hafız İbrahim Efendi

Tablo 5. Karesi Sultânîsi'nde Hesap Memurluğu, Ambar Memurluğu, Alet Muhafızlığı ve Okul Doktorluğu Yapan Görevliler

Ders Yılı	Hesap Memuru	Ambar Mamuru	Okul Doktoru
1912-1913	Mehmet Rıza Efendi	Celeleddin Efendi	Mukbil Salih Bey
1913-1914	Mehmet Ziya Efendi	Hacı Zühdü Efendi	Ahmet Bey
1914-1915	Mehmet Rıza Efendi	Hacı Zühdü Efendi Mehmet Efendi	Ahmet Bey
Ders Yılı	Hesap Memuru	Ambar Mamuru	Okul Doktoru
1915-1916	Yusuf Ziya Efendi	Mehmet Efendi Raşit Efendi	Ahmet Bey
1916-1917	Yusuf Ziya Efendi	Raşit Efendi	Ahmet Bey
1917-1918	Yusuf Ziya Efendi	Raşit Efendi	Ahmet Bey
1918-1919	Hasan Efendi	Raşit Efendi	Ahmet Bey
Ders Yılı	Alet Muhafızı		
1919-1920	Raşit Efendi		
1920-1921	Raşit Efendi		
1921-1922	Raşit Efendi		
1922-1923	-		

Tablo 6. 1913 Yılında Sultânîlerin Birinci Devre Ders Programı

Dersler	6. Yıl	7. Yıl	8. Yıl	9. Yıl
Ulûm-u Diniye	1	1	2	2
Lisânı Osmani	5	5	4	4
Tarih	2	2	2	2
Coğrafya	1	1	1	1
Malûmât-ı Tabîiye ve Sıhhiye	2	2	-	1
Hikmet-i Tabîiye	-	-	2	2
Kimya	-	-	1	1
Hesap ve Cebir	2	2	2	2
Usûlü Defteri	-	-	-	1
Hendese	2	2	2	2
Resim ve Resmi Hatt	2	2	2	2
Arabî	5	5	4	3
Fârisî	-	-	1	1
Lisân-ı Ecnebî (Fransızca, İngilizce, Almanca)	5	5	4	4
Terbiye-i Bedeniye	2	2	2	2
Ginâ (Musikî)	1	1	1	-
Toplam	30	30	30	30

Tablo 7. 1913 Yılında Sultânîlerin İkinci Devre Ders Programı

Dersler	10 . Yıl		11. Yıl		12. Yıl	
	Fen	Edebiyat	Fen	Edebiyat	Fen	Edebiyat
Ulûm-u Diniye	2	2	2	2	1	1
Lisânı Osmani	4	4	3	3	3	5
Tarih	2	2	2	2	2	2
Coğrafya	1	1	1	1	1	1
Hayvanat	-	-	1	1	} 2	} 2
Nebatat	-	-	-	-		
İlm-i Arz	-	-	-	-		
Hıfzısıhha	-	-	-	-	1	1
Hikmet-i Tabîiye	2	2	2	2	2	-
Kimya	2	2	2	2	2	-
Cebir ve Hesab-ı Nazarî	3	2	2	1	2	1
Müsellesat-ı Müsteviye	-	-	2	1	-	-
Hendese	3	1	2	-	-	-
Kozmoğrafya	-	-	-	-	2	2
Mihanik	-	-	-	-	2	-
Mantık ve Felsefe	-	-	1	1	1	2
Resim ve Resmi Hat	2	1	1	1	1	1
Arabî	-	4	-	4	-	4
Fârisî	-	1	-	1	-	2
Lisân-ı Ecnebî	5	5	5	5	4	4
Terbiye-i Bedeniye	2	2	2	2	2	2
Tatbikat-ı Fenniye	2	1	2	1	2	1
Toplam	30	30	30	30	30	30

Tablo 8. 1915 Yılında Sultânîlerin Birinci Devre Ders Programı

Dersler	6. Yıl	7. Yıl	8. Yıl	9. Yıl
Ulûm-u Diniye	2	1	1	-
Siret-i Nebeviye	-	-	-	2
Lisânı Osmani	5	5	4	3
Tarih	2	2	2	2
Coğrafya	1	1	1	1
Malûmât-ı Tabîiye ve Sıhhiye	2	2	-	1
Fizik	-	-	2	2
Kimya	-	-	1	1
Hesap ve Cebir	3	2	2	2
Usûlü Defteri	-	-	-	1
Resmi Hatt ve Hendese	1	3	3	3
Arabî	5	5	5	4
Fârisî	-	-	1	1
Lisân-ı Ecnebî (Fransızca, İngilizce, Almanca)	5	5	4	4
Resim	1	1	1	1
Terbiye-i Bedeniye	2	2	2	2
Gınâ (Musikî)	1	1	1	-
Toplam	30	30	30	30

Tablo 9. 1915 Yılında Sultânîlerin İkinci Devre Ders Programı

Dersler	10 . Yıl		11. Yıl		12. Yıl	
	Fen	Edebiyat	Fen	Edebiyat	Fen	Edebiyat
Ulûm-u Diniye	2	2	2	2	1	1
Lisânı Osmani	4	4	3	3	3	5
Tarih	-	1	-	1	-	1
Tarih-i Kadim	2	2	2	2	2	2
Coğrafya	1	1	1	1	1	1
Hayvanat	-	-	2	2	-	-
Nebatat	-	-	-	-	2	2
İlm-i Arz	1	1	-	-	-	-
Hıfzısıhha	-	-	-	-	1	1
Fizik	2	2	2	2	2	2
Kimya	2	2	2	2	2	-
Cebir ve Hesab-ı Nazarî	3	2	2	1	2	-
Müsellesat-ı Müsteviye	-	-	1	1	-	-
Hendese ve Resim Hat	3	1	3	-	3	-
Kozmoğrafya	-	-	-	-	2	2
Mihanik	-	-	-	-	2	-
Mantık ve Felsefe	-	-	1	1	2	2
Resim	1	1	1	1	-	-
Arabî	-	4	-	4	-	4
Fârisî	-	1	-	1	-	2
Lisân-ı Ecnebî	5	5	5	5	4	4
Terbiye-i Bedeniye	1	1	1	1	1	1
Tatbikat-ı Fenniye	4	1	3	1	2	1
Toplam	31	31	31	31	31	31

Tablo 10. Karesi Sultânîsi Mevcudu ve Mezun Sayıları

Ders Yılları	12 Sınıflı Leyfî Yılları					9 Sınıflı Nehârî Yılları			
	1914-1915	1915-1916	1916-1917	1917-1918	1918-1919	1919-1920	1920-1921	1921-1922	1922-1923
1. Sınıf	28	42	40	32	22	40	35	20	57
2. Sınıf	22	31	38	32	22	17	26	22	27
3. Sınıf	27	45	42	48	34	14	10	12	38
4. Sınıf	40	28	39	45	28	24	12	8	16
5. Sınıf	36	50	24	42	29	9	13	8	7
6. Sınıf	30	50	41	37	29	9	11	8	13
7. Sınıf	25	31	20	16	21	4	7	5	9
8. Sınıf	14	15	19	18	14	7	4	6	3
9. Sınıf	18	9	7	9	12	5	5	4	6
10. Sınıf	7	4	-	1	3				
11. Sınıf	46	1	-	-	-				
12. Sınıf	14	7	-	-	2				
Toplam	307	315	270	290	216	129	123	93	176